

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Հարեկան գինը 10 ռուբլ, կես տարվանը 6 ռուբլ, Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ:

()տարագրադարացիք դիմում են ուղղակի
Тифлис. Редакция „Мшакъ“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Նաղի կիրակի և տոն օրերից)

Հայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Հայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաբանչիւր ըստին 2 կոպեկ:

„ՄՇԱԿ“ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱ- ԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ 1880 թւին

ՀՐԵՏԵՐԵԿՎՈՒՄ Է ԼՄԵՆ ՕՐ, բացի տոն և տօների հե-
տևեալ օրերից:

Լրագրի դիրքը և պրօգրամման նոյն են մնում: Մենք ստանում
ենք ՍԵՓԵԿԱՆ ՀԵՌԵԳԻՐՆԵՐ: «ՄՇԱԿ» տարեկան գինը
10 ռուբլ է, կես տարվան 6 ռուբլ: Գրվել կարելի է ՄԻՇՆ
ԽՄԻՐԵԳՐՏԵՆ մէջ:

ԵՌԱՆՁԻՆ ՀԵՄԵՐՆԵՐԸ ծախվում են 5 կոպեկով հատր:
Օտար քաղաքներից պէտք է դիմել հետևեալ հասցեով ТИФ-
ЛИСЪ Редакция „Мшакъ“.

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պրօգրամայի խնդիր—Ներքին տեսու-
թիւն: Մեր հասարակական վերքերից մէկը,
Նախկին Խմբագիր: Ներքին լուրեր:—Վաշկիս հե-
ռագիրներ:—Յայտարարութիւններ:—Բանաստե-
րական: Հայոց թատրոն:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊՐՕԳՐԱՄԱՍԻ ԽՆԴԻՐ

Մ

Մեր խօսքերը կարդալով ան-
ցեալ յօդուածում, գուցէ ընթեր-

Պիէսայի խաղը սկսվեց: Ինչպէս որ ափիշայի
վրա ոչինչ յայտնված չէր, պիէսայում էլ յայտն-
վեցաւ որ իրանք գործող անձինք չը գիտեն որոշ
կերպով իրանց մէջ եղած յարաբերութիւնները:

Եւ այդ բոլորը դրա համար որ բոլորը յայտնվի
վերջին, հինգերորդ արարուածում...

Տիրութիւնը հարուստ վաճառական է, Արման նը-
րա հարազատ որդին է, բայց հայրը վերջին է ի-
մանում միայն, որ Արման իր որդի չէ,
այլ իր կնոջ որդին, որ նրա սիրելիներից է ծնվել:
Արեւոտ Տիրութիւնի անհարազատ որդին է, բայց
նա այդ երկար ժամանակ չէ իմանում, Լուիզա
Բուստի աղջիկն է, բայց այդ ժամին հասարակու-
թիւնը շատ ուշ է տեղեկանում, իսկ ուժ աղջիկն
է ժընըվիէլ, այդ եւս այդպէս էլ չիմացայ մինչև
վերջը: Բայց ամենազարմանալին այն է որ երկու
եղբայրները Արեւոտ և Արման ոչ թէ միայն չեն
իմանում որ իրանք եղբայրներն են, բայց միմեանց
չեն էլ տեսել երբէք, որովհետև երբ Արմանը գո-
ղանում է սնդուկից 40,000 Ֆրանկ և Արեւոտ
նրան գիշերով տեսնում է լուսնակի լուսաւորու-
թեամբ, նա չտապում է տուն և չուտով նկարում
է Արմանի դէմքը (Արեւոտ նկարիչ է) որպէս զի
չը մոռանայ նրա դէմքը և յետոյ ֆօտօգրաֆիա է
հանում այդ պատկերից: Երբ Արեւոտը կուրանում
է և պատկերում է Լուիզայի հետ, Արմանը սիրա-
հարկում է Լուիզայի վրա, գրում է նրան սիրա-
հարական նամակներ և ուղւում է խլել Լուիզային
իր մարդուց: Բայց ոչ Լուիզան գիտէ թէ Արմանը
իր մարդու եղբայրն է, ոչ էլ Արմանը գիտէ թէ
Լուիզան իր եղբոր կինն է, ոչ էլ Արեւոտը գիտէ
թէ Արմանը իր եղբայրն է, խօսում է նրա հետ,
լսում է նրա ձայնը, բայց ոչինչ տեղեկութիւն
չունի թէ դա ինչ մարդ է, Վերջապէս Սուսանա,
Լուիզայի աղայինը, նոյնպէս չը գիտէ թէ ով
է Արման, որին տեսնում է և որի հետ խօսում է...

Արեւոտը պիէսայի բովանդակութիւնն էլ կայա-
նում է այդ ան գիտութեան մէջ: Ժընը-
վիէլ սիրում է Արեւոտին, բայց Արեւոտը չը գիտէ
թէ ժընըվիէլը իրան սիրում է, իսկ ինքն սիրում
է Լուիզային, և Լուիզան նրան է սիրում, բայց ժը-
նըվիէլը այնու ամենայնիւ սիրում է Արեւոտին և
զոհում է իր սէրը Լուիզայի համար: Արեւոտը,
որ շատ օրինաւոր մարդ է, պատահմամբ թուղթ
է խաղացել և պատահմամբ տանուլ է տուել
30,000 Ֆրանկ, որ չէ կարող վճարել իր
պարտաւորութիւնը, որովհետև փող չունի, բայց ժընը-
վիէլը վճարում է իր բաժինից Արեւոտի պարտքը
և Արեւոտը այդ չէ իմանում մինչև հինգերորդ
գործողութիւնը և ժընըվիէլն էլ, որ կուսանոց է
մտնում, նոյնպէս չէ յայտնում մինչև վերջին գոր-
ծողութիւնը թէ ինքն է վճարել այդ պարտքը և
համբերում է որ Արեւոտը տանջվի, իր հօր տանից
աքսորվի, մեղադրված լինելով իր թէ գողացել է
40,000 Ֆրանկ, և իբր թէ այդ գողմարից է վճա-
րել իր թղթախաղի պարտքը, այն ինչ Արմանն է
գողացել այդ փողերը, որին Արեւոտը մի անգամ
տեսել է լուսնի շողքերից լուսաւորված, ունի նրա
պատկերը, կարծես ուժ տարի շարունակ պահում
է նրա պատկերը իր ծոցում և յայտնում է այդ
մասին նոյնպէս հինգերորդ գործողութիւնն մէջ...

Ընթերցող, հակադասե՛ք մի բան այդ պիէսայից,
—ես ոչինչ...
Գրամայի հինգ գործողութիւնը լսելուց յետոյ,
ես համոզվեցայ որ եթէ այդ պիէսան վեցերորդ
գործողութիւն ունենար, կը յայտնվէր, որ Արեւ-
ոտի մայրը, Տիրութիւնի սիրուհին, բոլորովին մո-
ռած չէ, այլ կինդանի է և ապրում է Լուիզայի
մօտ, աղախնու կերպարանքով և Սուսանայի ա-
նունով, իսկ բժիշկ Գարսի, որ բժշկել է Արեւ-
ոտին և մեղադրութեան հրաւիրել Արմանին,
պաշտպանելով իւր Արեւոտին, որ ինքն մեղաւոր-
ան է կարող, բժիշկ Գարսի, ասում եմ, կը
յայտնվէր Տիրութիւնի հանգուցեալ կնոջ սիրելիանը
և այդպիսով կը յայտնվէր որ նա մեղաւորութե-
ան էր հրաւիրել իր որդուն: Վերջապէս, եթէ
եօթերորդ գործողութիւն լինէր,—կը յայտնվէր որ
թէ մի ծառան Բուստի անհարազատ որդին է, ու-
րեմն Լուիզայի եղբայրն է:

Եւ այդպէս անվերջանալի կերպով...
Իսկ ամբողջ պիէսայի միտքը այն է, որ արդա-
րութիւնը և անմեղութիւնը հինգ գործողութիւնից
և անասելի տանջանքներից յետոյ յաղթող է հան-
դիսանում, իսկ չարութիւնը պատժվում է...
Ուրեմն պիէսայի այդ խառն և խճճված ինտ-
րիզան միոյն դրա համար էր, որ յայտնվի այդ
հասարակ և հնացած, բայց իրականութեան մէջ
գրեթէ երբէք չիրագործվող միտքը:

Հայ աղջկայ ձիրքը և յատկու-
թիւնները: Հայ աղջկը առանց
իլիկի և ճախարակի, առանց տեխ-
նիկական պարապմունքի նոյնն է,
ինչ ձուկը առանց ջրի, Հայ աղջի-
կը առանց խոհանոցի նոյնն է ինչ
խլուրտը առանց փխրուն հողի:
Ուրեմն մի՞թէ եւրօպական պրօ-
գրամման կարելի է բնական հա-
մարել և Հայ աղջկայ դարերով
առաջ եկած անհատական յատ-
կութիւններին: Վերջապէս եւրօ-
պացի աղջկան շրջապատող պայ-
մանները և ընտանեկան պահանջ-
ները միանգամայն այլ են քան
թէ մերը: Եւրօպայի մէջ իւրա-
քանչիւր քաղաքում տարած-
ված են և զարգացած են ամեն
տեսակ գործարարներ, արհեստա-
նոցներ, որտեղ մարդկերանց ձեռ-
քերը փոխարինվում են մեքենայի
ոյժերով, մինչդեռ Հայոց կեանքի
մէջ ո՛չ գործարարներ կան, ո՛չ
քիմիական լաբորատորիաներ և
ո՛չ արհեստանոցներ եւրօպական

Յայտնի է որ թատրոնը պէտք է կրթողական
ազդեցութիւն ունենայ ժողովրդի վրա:

Այդ ազդեցութիւնը կարելի է տեսնալ երկու
միջոցներով կամ իդէալական գաղափարներ ներ-
հանելով ժողովրդի մէջ և կամ ժողովրդին իրական
կեանքից պատկերներ ներկայացնելով, այսինքն
յարուցանելով ժամանակակից, օրական խնդիրներ:
Եթէ դուք կամենում էք սկսել ժողովրդի
վրա ազդել իդէալական դպրոցի միջոցով, ծանօ-
թացնել նրան յաւիտեական, ընդհանուր մարդ-
կային, անմահ գաղափարների և տիպերի հետ,—
ներկայացրէ՛ք երեւելի գործերի կատարումը, մշակ-
ված, ձեր և մտքի կողմից կատարեալ գրաւորնե-
րը: Կամենում էք ցոյց տալ անասման սէր և
խանդավառութիւն,—տուեցէ՛ք Շէկսպիրի «Օտէլլո»,
կամենում էք համոզել հասարակութեանը որ չա-
րութիւնը վերջը միշտ պատժվում է,—ներկայաց-
րէ՛ք Շիլլերի «Աւագակներ», դիտաւորութիւն ու-
նէ՛ք ընդհանուր մարդկային պակասութիւնների,
մարդկային ընդհանուր կրքերի հետ ծանօթացնել
հասարակութիւնը,—ներկայացրէ՛ք Մօլլերի «Ժալ-
տը» կամ «Տարտիֆը» և այլն:

Շիլլերի, Գեթեի, Շէկսպիրի, Մօլլերի և սրանց
նման գործերի պիեսները տեսնելով, հասարա-
կութիւնը ճշմարիտ է նոր, ժամանակակից, օրա-
կան խնդիրների հետ չի ծանօթանայ, բայց կրթ-
վելով ընդհանուր մարդկային գաղափարների մէջ,
կընդունի այդ գաղափարները գեղեցիկ և կատա-
րեալ ձևերի միջոցով և ոչ թէ մի պիեսայի միջո-
ցով, որի ձևն էլ անհոգն է, ինչպէս «Ելոյթ»,
կամ սրա նման պիեսները:

Բայց ի հարկէ դրա համար հարկաւոր են լաւ
դերասաններ...

Եթէ ոչ, ինչ օգուտ կայ «Ելոյթ» պէս գրուած-
ների ներկայացնելուց, որտեղ միտքը ամենահա-
տարակ և հնացած է, իսկ ձևը, որի մէջ գրուած-
քը ամփոփված է, խառնաշփոթ, խճճված և ան-
հոգն է և պիեսայի դիրքերը, ամբողջ նրա ըն-
թացքը ամենամեծ անարարութիւններով լի է...
Ինձ կասեն, «դուք խօսում էք ամբողջ ժամա-
նակ նոյն իսկ պիեսայի վրա, բայց ոչինչ չէք աս-
ում դերասանների խաղի վրա»: Դրան ես կը
պատասխանեմ որ ինչքան էլ երեւելի լինէին դե-
րասանները, այդ տեսակ անհոգն պիեսայում

մտնում է, և արհեստանոցը նորա-
տուն է, ուր դարերով մտնել է
արդիւնաբերական ոգին և ար-
հեստը և հասել բաւական մեծ
տեխնիկական զարգացման: Ինչ-
պէս ապացոյց կարելի է ցոյց
տալ տաճկաց Հայաստանի, ուր
շրջում են եւրոպական բոլոր գոր-
ծուածներ, միայն դուրս եկած ոչ
գործարաններից, այլ հայուհու
ձեռքից. հայուհին եւրոպական մի
նշմար ցտնելով իսկոյն յարմարեց-
րել է և արդիւնահասնել նոյնա-
նմանը իր տնական առ ձեռն մե-
քենաների վրա և այդպիսով մեծ
կոնկուրենցիա դրել Եւրոպայից
եկող ապրանքի դէմ: Եւրոպայի-
պիսի մի ձիրք մտնել է և զարգա-
ցել հայուհու մէջ դարերի ջան-
քով ուրեմն ինչու չը պահպանել
և չը խրախուսել այդ ընդունա-
կութիւնը, որը գուցէ չունեն ու-
րիշ ազգերը, թէկուզ հայերից էլ
շատ զարգացած....

Մինչդեռ այժմեան պրոգրամ-
ման, որ ունեն մեր օրիորդական
ուսումնարանները խրախուսում են
արդեօք այդ ուղղութեանը, միթէ
այն աննշան ասեղնագործութիւնը
որը ֆորմի համար մոցրած են
մեր օրիորդաց մէջ փոխարինում
են այդ խրախուսանքը. միթէ
Լգուլիսի, Վարաբաղի, Գանձա-
կի, Նուխու, Օջնագուրի, Ե-

լէքսանդրապոլի, Եւսալքալարի ու
րիորդական ուսումնարանների մէջ
չորս տարի չարչարվելով հայ աղ-
ջիկը կարողանում է նորա կէտը
սովորել ինչ սովորում էր առաջ
իր մօրից մի տարվայ ընթաց-
քում: Եւթմ այդ մայրը էլ չէ
կարող իր աղջկայ հետ արհեստով
պարապել, որովհետեւ ուսումնա-
րանի մէջ նա շատ մեծ և հար-
կաւոր բաներ է սովորում. նա
ուսումնասիրում է կապիկների
կենսաբան, գիշերուայ մկների կենսա-
բանութիւնը և անգլիական
յեղափոխութիւնը....

Մինչդեռ չորս տարվայ ըն-
թացքում, ոտը բոբիկ հայ աղ-
ջիկը, որի վրա է ի հարկէ գլխա-
ւորապէս մեր խօսքը, աւանդա-
կան կերպով պարտաւոր է ոչ
միայն մետաքսից վերմակներ գոր-
ծել, գորգեր, կարպետներ շինել,
իր վրայի շորերը պատրաստել
բուրդից և մետաքսից, այլ նա
պարտաւոր է իր բոլոր բաժինը
իր ձեռքով գործել ու հիւսել,
նուիրելով նորա մի մասը իրան
ծնողաց, ինչպէս երախտագէտ և
հաւատարիմ որդու նուիրական
պարտքը:

Եւսպէս է եկել և անցել հա-
յուհու կենսաբան, այսպէս է պահ-
պանվել հայ ընտանեաց նիւթա-
կան լիութիւնը, բարօրութիւնը,

անհատական պաշարը: Մինչդեռ
հայ աղջկայ օժիտը այժմ պիտի
փոխարինէ նորա հօր վերջի կօ-
պէկը և իր սեփական ունեցածը.
և այդ ունեցածը կայանում է
տասնորդական կոտորակների, ընդ-
հանուր պատմութեան և աշխար-
հագրութեան բեկորների վրա....

Եւս այս է պատճառը որ
մենք յարուցանում ենք այն հարցը
որ յարուցվեց արդէն մի քանի
ամիս առաջ «Մշակի» մէջ բայց
մնաց առանց հետեանքի: Մենք
կարծում ենք որ այսպիսի մի կա-
րեւոր հարց, ինչպէս մեր օրիոր-
դական ուսումնարանների դրու-
թիւնն է, չէ կարող առանց հե-
տեանքի մնալ, որովհետեւ այդպի-
սի անուշագործութեան հետեանք-
ները քիչ ժամանակից յետ սպառ-
նալի կարող են լինել....

Վասն որոյ առաջարկում ենք
բոլոր սրտին մօտիկ առնողներին,
օրիորդական ուսումնարանների պը-
րագրամայի խնդիրը շինել օրվայ
հարց և ընդհանուր ջանքով վրձ-
ուել այդ խնդիրը հայոց պահանջ-
ներին, հայոց ուղղութեան, հայոց
յատկութիւններին համեմատ, այլ
ոչ թէ կուրօրէն Եւրոպայից առ-
նելով: Եւթմ ժամանակ միայն
մեր նորամոլութիւնը կունենայ
խելացի և զիտակցական բնաւո-
րութիւն. այդ ժամանակ միայն

աշխատանքի բաժանութիւնը, ըս-
տանալով կանոնաւոր ձեւ, կարող
է խոստանալ մեզ հաստատ ա-
պագայ....

Գր. Նիկողոսեան

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՐ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ՎԵՐՔԵՐԻՑ ՄԵԿԸ

Մի ժողովրդի, մի հասարակութեան զար-
գացումը այն ժամանակէ կանոնաւոր և հաս-
տատ, երբ նրա բոլոր ուժերը զուգընթաց
զարգանում են միասնակ ձգտումների և զա-
րգաւորների դրօշակի տակ, իսկ երբ նրա ու-
ժերը ցանկանում են անհաստատակցութեան
խոսքի մէջ, այն ժամանակ այս հասարակու-
թեան մէջ անպակաս են գտնուան անբա-
կան քայքայող երեւոյթներ: Հայ հասարակու-
թիւնը համարեա մօտ է այսպիսի դրութեան
իր արական և իգական սեռերի անհաստատ
կրթութեամբ, թէպէտ և բոլոր աղբերի միջ
տիրում է այս անհաստատութիւնը, բայց նա
այնքան զգալի և մեծ չէ, ինչքան մեզանում:
— Առանձն ծարաւ ունենալով հայ երիտասարդու-
թիւնը թողնում է և հայրենիքից հեռա-
նում է դէպի գիտական կենտրոնները, որտեղ
նա ձաշակում է գիտութեան պտուղները,
որտեղ նա ծանօթանում է աւելի բարձր պը-
րիցկայների հետ, նրա զգայուն սիրտը յա-
փառակում է վսեմ գաղափարներով, նրա մէջ
զարթնում են աւելի աղին զգացմունքներ,
քան այն, որով շաղաղված է նրան ստեղծող
հասարակութիւնը. երիտասարդութեան աւելի
տկար, աւելի փոքրոգի անգամները զարհուրելով
ազգայնում նրանց սպասող կենսաբան պատկերով,
և կուրացած անձնական բարօրութեան զգաց-
մունքով, ընկնում են օտար հասարակութեան

անկարելի է դատել դերասանի խաղալու շնորհի
վրա: Բայց ուրիշ կողմից եւ հաւատացած եմ որ
ոչ մի օրինաւոր դերասան երբէք չի համաձայնի
խաղալ «Երկու պէս մի արուեստական գրուածքի
մէջ, փող պ. Արամեանը փորձի մի անգամ խա-
ղալ ոչ թէ միայն մի այնպիսի հանրաժանօթ
պիտանայի մէջ, որի տիպերը անմահ են և որի ձեւը
անյանդիմանելի է, բայց մինչև անգամ փորձի
մեր տեղական գրողի, Սունդուկեանի «Ելլի մէկ
դռնի գրուածքի թէև թոյլ, բայց իրական և կեն-
դանի Սլոյսայի դերը ներկայացնել, — և այն ժա-
մանակ եւ կասեմ նա լաւ դերասան է, թէ ոչ,
բայց քանի որ նա կը խաղայ արուեստական, օղա-
յին, անբնական, իրականութենից դուրի, անյարմա-
րութիւններով լի պիէսներում, ինչ անհարկն կը
լինի գնահատել, կամ քննադատել նրա և մեր
մշտական խմբի բոլոր դերասանների խաղը:

Եւ վերս դիւցի արդէն պիէսայի բոլոր անյար-
մարութիւնները, անկապ ընթացքը, անբնական
դիրքերը, ինչ մնում է միայն աւելցանել և հետե-
ւեալը: Արեւմտ կուրանում է յայտնի չէ թէ ինչ-
պէս և ինչ պատճառով, լքել նա կատարաւ կտ
ասում և կարծութեան ցաւով է կուրացել, այսինքն
եթէ նրա աչքերը ծածկվել են բարակ սպիտակ
փառով, — այն ժամանակ այդ ցաւը յանկարծակի
չէ յայտնվում, լքել յանկարծակի է կուրացել, —
այդ ոչ մի բժշկական օպերացիայով բժշկել չէ
կարելի, իսկ Արեւմտ ութ տարի կուր լինելուց
յետոյ, բժշկվում է Գարսի բժշկի ձեռքով մի
բուժում և դուրս է վազում միս սենեակից զեռ
երեսաբոյլ վզին, աղաղակելով «Ես տեսնում եմ...»
կարծես թէ այդ տեսակ ծանր ցաւի բժշկելը նոյն
է ինչ որ մի մարդու միտքը ածիլելը... Կատա-
րալիտի աղոյ օպերացիայից յետոյ հիւանդը, ինչպէս
յայտնի է, ամիսներով պէտք է նստի մութ սե-
նեակում, մինչև որ կատարելապէս առողջա-
նայ...

Եւ անա այդ տեսակ անբնականութիւններով լի
է պիէսան... Հասարակութիւնը կատարելի կերպով
ծափահարում է, որովհետեւ է ֆէ կտուն և շատ
կան, թէպէտ պիէսայի ամբողջ ընթացքը վերին առ-
տիմանի անմիտ է: Հասարակութիւնը ծափահա-
րում է, երբ ամբողջ, սեղանը և նրա վրա դրած
շամազանը ընկնում են, երբ կուզ ունեցող բժիշկ

Գարսին իր կուզի վրա հանաքներ է անում, երբ
կուրը առողջանում է, երբ Լուիզա և Սունդուկեան
սպառնալիքներով ճանապարհ են գցում Արամին
և այլն... Եթէ կտ, միշտ էթէ կտ, առանց լուրմա-
ղակութեան....

Այդ տեսակ պիէսայից ինչ է դուրս բերում
հասարակութիւնը... Միայն այսքան. «Ինչ լաւ էր
այն կուզիանը, կամ ինչ լաւ էր ներկայացնում
Արամեանը կուրին. զարմանալի է ինչպէս նա եր-
կու գործողութիւն շարունակ իր աչքերը շուռ
էր տալիս, այնպէս որ միայն սպիտակն էր երե-
ւում աչքերի մէջ...» և այլն:

Բայց մի իրական օգուտ, մի օրական խնդրի
յարուցանելը, — դա մեր կոմիտէի կարծեմ բեմի
գործը չէ:

Այն ինչ թատրոնը միայն այն ժամանակ կարող
է կրթողական ներգործութիւն ունենալ ժողովրդի
վրա, երբ նա ձեռք ձեռքի տուած՝ ընթանում է
դպրոցի, լրագրութեան, հասարակական կարծիքի
հետ միասին, երբ նա յարուցանում է օրական
խնդիրներ, մղում է, զրդում է հասարակութիւնը
դէպի առաջադիմութիւն, զարթոնքներով նրա մէջ
իր հասարակական երեւոյթների ինքնաբնու-
թիւնը:

Թատրոնը նոյնը պէտք է անի, ինչ որ անում է
ամենօրեայ լրագրի առաջնորդող յոդուածը. նա
պէտք է զարթոնքներ օրվայ հարցեր: Նոյնը անում
է և ժամանակակից բօսմանը Եւս կամ զրդում է
նոր մտքեր, կամ մտարկում է միտաւար երեւոյթ-
ները: Վերջինը Տուրգենիևիին, երբ որ Ռուսաս-
տանում յարուցվեցաւ ճորտերի ազատութեան
խնդիրը, Տուրգենիևի գրեց «Записки охотника»
երբ որ յայտնվեցան Ռուսաստանում նոր ձեռի,
մարդիկ, այսինքն խօսքի բայց ոչ թէ գործի մար-
դիկ, և ուս երեւելի հեղինակը ստեղծեց իր «Рудин»
տիպը, երբ Նիժնիխոմսկի տիպեր յայտնվեցան
և ուս հասարակութեան մէջ, Տուրգենիևի գրեց
«Отцы и Дети» բօսմանը, որի մէջ մտարկեց այդ
տեսակ երիտասարդութիւնը: Բազմաթիւ տիպը
ներկայացնելով, վերջապէս Եւսայեվի պէս ժող-
ովրդական անաջող և թերուս պրօպագանդիստների
Ռուսաստանում շատանալուն պէս, Տուրգենիևի
գրեց «Новь» բօսմանը, որի մէջ Նեժդանովի տիպի
մէջ մտարկեց այդ ուղղութեան մարդիկներին:

Նոյնը անում է և թատրոնը: Երբ ճորտերի
ազատութիւնից յետոյ հաստատվեցան նոր յարա-
բերութիւններ ազատված ճորտերի և նրանց կա-
լուածատէրերի մէջ, Պոտեխին գրեց «Отрепанные
ламоть» պիէսան, երբ լրագրութեան և հասարա-
կական կարծիքի մէջ յարուցվեցաւ հրէաների
հարցը, այդ հարցի մասին շարունակվում էր պօլե-
միկը, և օրէնսդրութեան մէջ պատրաստվում էին
հրէաներին միս քաղաքացիների հետ քիչ թէ շատ
հաւասարեցնող նոր օրէնքներ, — Իրաչէնկօ
ուս թատերադրող գրեց «Современная барыш-
ня» պիէսան, որի մէջ օրիորդը սիրում է հրէայ
ուսանողին, առանց իմանալու թէ նա հրէայ է,
բայց երբ իմանում է, դարերով արմատացած նա-
խապաշարմունքը րօպէական կերպով յաղթում է
սիրոյ զգացմունքը....

Անա ինչ է նշանակում օրական հարցեր յարու-
ցանել բեմի վրա: Երեւակայեցէք ձեզ որ օրէնք-
դրութիւնը պատրաստում է մի նոր օրէնք ան-
հարազատ երեւանների վերաբերութեամբ, կամ ա-
յսահարգանի մասին մի նոր օրէնք, կամ դաւա-
նութիւնների ազատութեան օրէնքը, — և անա բե-
մը ներկայացնում է նոյն խնդիրների քննութիւնը
զեղադրուեստական ձեռի մէջ և այդպիսով պատ-
րաստվում է հասարակական կարծիքը նոր օրէնք-
ների իրագործելուն և հասարակութեան մէջ զը-
րանց տարրանալուն....

Եւ դուք կարծում էք որ նոյն տեսակ օրական
խնդիրներ չը կան և մեր հասարակութեան մէջ....
Ընտանիքի բռնաւորութիւնը, մեր օրիորդներից
ստացած դարգակ ուսումը, որով նրանք չեն կա-
րող իրանց համար մի կտոր հաց ձալել, մեր ան-
հարազատ երեւանների անօգնական դրութիւնը, մեր
ամուսնական շահատէր յարաբերութիւնները, սե-
փական աշխատանքով ապրելու խնդիրները, մեր
բարձր ուսում ստացածների հասարակական մակե-
րայիքի տակ ընկնելը և նրանց անտարբերութիւնը
դէպի ամեն առաջադիմութիւն.... և այլն, ինչքան
ուզում էք....

Սունդուկեանց սկսել էր այդ ուղղութեամբ
գրել, բայց դժբաղդաբար կէր ճանապարհի վրա
կանգնել և չը շարունակեց:

Բայց կթէ մենք ինքներս չենք կարող հեղինա-
կել և պէտք է բաւականանանք միմիայն թարգ-

մանական թատրոնական պիէսաներով, գոնէ թաթ-
գմանները օտար գրականութիւններից այնպիսի
պիէսաներ, որոնց առաջնորդող գաղափարը յար-
մար է գալիս մեր կենսական օրական խնդիրնե-
րին, բայց ոչ թէ «Ելոյր», «Նկարչի դուստր»,
«Սէր առանց համարման» և ուրիշ նրանց նման
անմիտ պիէսաներ....

Վերջը մի քանի խօսք ուղղում եմ դէպի կօմի-
տէսը և նրա բեժիտերը, Գերասանները երբէք
օրինաւոր կերպով իրանց դերերը չը գիտեն, Տիւ-
րքիէ, երբ մոռացել է ինչ պէտք է ասի, կըրկ-
նում է անտեղի կերպով արդէն ասված ֆրազան,
Ժընըվիէվը (կոյսը) ամենաողբերական րօպէում
(հինգերորդ գործողութեան մէջ) դուրս է գալիս
մի հինգ րօպէով սենեակից, յայտնի չէ թէ ինչ
հարկաւորութեան համար և յետոյ նորից մտնում
է բեմը: Ի՞նչ մի ծառան միշտ մտնում է երբ
որ նրան չեն կանչում և երբ որ արդէն
կանգնած է դրան մօտ, այն ժամանակ պարոնը
զանգակ է տալիս: Երբ Արեւմտը Ի՞նչին ուղար-
կում է մէկին նամակ տանելու, ծառան ասում է
«Իսկոյն գնում եմ», բայց զարձեւ մնում է և Ար-
բերտը չէ ասում նրան «Ինչի չես գնում...» Այդ այն
պատճառով է, որ Ի՞նչին գիտէ թէ Արեւմտը մի
մօնօրօգ պէտք է ասի և այդ մօնօրօգից յետոյ
ինքն էլ մի մօնօրօգ ունի ասելու....

Վերջապէս հինգերորդ գործողութեան մէջ Ար-
բերտը ոչ թէ միայն կոյր է, բայց և խուլ է, ո-
րովհետեւ երբ նա խօսում է Ժընըվիէվի հետ, ա-
ռանց իմանալու թէ Տիւրքիէ ներկայ է, այդ
վերջինը այնքան բարձր է բղաւում, որ Արեւմտը
անպատճառ խուլ պէտք է լինի նրա ձայնը չը լը-
նելու համար: Բայց նա լսում է իր հօր ձայնը
միայն այն ժամանակ երբ պիէսայի մտքով հար-
կաւոր է որ լսի....

Վերջացնում եմ խօսքս կրկին դիմելով կօմի-
տէսին և ասելով. ցաւալի է երբ մտաւորապէս ան-
պատրաստ մարդիկ յանձն են առնում ժողովուրդը
առաջնորդելու: